

Pranas Kuraitis — kūrybingos katalikybės atstovas

Šiame numery:

Dėmesys lietuviškai visumai.
Pranas Kuraitis — kūrybingos katalikybės atstovas.

Telesforo Valiaus monografija.
Tiltas tarp lietuvių ir pasaulinės kultūros.

Valentinos Ūselienės novelė.
Poetas atsiskyrėlis — Eugenio Montale.

Japonų haiku.
Bronio Railos "Raibos agavos."
Chicagos teatruose.
Nauji leidiniai.

Kertinė Parastė

Dėmesys lietuviškai visumai

Lietuvių gyvosios išeivijos kultūrinė ir visuomeninė veikla yra tapusi kone kasdieniniu reiškinio. Su visu tuo mes jau taip apsipratę, kad atrodo, jog kitaip ir negali būti. O juk gali to ir visai nebūti arba būti dar kur kas geriau. Prasidedant Antrosioms Pasaulio Lietuvių Dienoms, verta žvilgtelti, kaip iš tikrųjų yra ir, kaip turėtų būti ryšium su ta išskirtine savaitė.

O vis dėlto yra apie ką kalbėti ir kuo pasidžiaugti. Pirmiausia akys krinta užimotus tų Dienų visumos plotis ir gylis. Į daugiadienę programą čia sutelkta ir kultūriniai, ir visuomeniniai, ir pramoginiai turiniai bei įvairiausi jų aspektai. Tai puikus lietuviškojo gyvenimo supratimas jo visumos apimtimi. O neužsi- skleisti vien tik savo profesinės srity, bet domėtis visa žmogiškąja kūryba buvo pats ryškusias žmonių bruožas viršūnės pasiekusiose jos epochose. Tokie buvo antikiniai graikai, tokie buvo Renesanso žmonės. Ar tokie esame ir mes? Ar bent priartėjame prie jų?

Pasaulio Lietuvių Dienų rengėjai savo klasikinių supratimą jau pademonstravo, darbo ir pramogų programon įtraukdami kone visas žmogiškojo reikšimosios sritis ir visas kultas. Ar atsilieps tuo pačiu ir visuomenė? Ar ir ji pademonstruos tikrai kultūringos bendruomenės piliečio bei tautiečio aukšto lygio subrendimą?

Kas čia turima galvoj? O tai, jog, sakysim, antikiniai graikai lygiai masiškai plaukdavo ne vien į olimpinės sporto žaidynes, bet ir į klasikinių dramų vaidinimus, į amfiteatrų spektaklius. Ne vienas graikų poetas ar dramaturgas nešiojo ne vien literatūrinius laurus, bet ir sporto olimpiadų vainikus, o taipgi ėjo aukštas visuomenines pareigas, buvo garsūs valstybininkai. Florencijos ir Venecijos Renesanso kultūra spindėjo ne vien pralenuktos tapybos darbus, bet ir kultūringos išmonės masiškos karnavaluos, kuriuose sutiktas paprastas miesto pi-

lietis galėjo ilgiausiomis citatomis deklamuoti mintinai Dantės ar Petrarkos poeziją.

Bet kagi visa tai reikiša čionykštėmis mūsų dienomis ir mūsų atveju? Prasidedančių Pasaulio Lietuvių Dienų atveju tai reikiša dėmesį lietuviškai visumai. Trumpai tariant, reikia, kad žmonių — publikos neturėtų niekur. Pasaulio Lietuvių Bendruomenės seime turi būti matomi ne vien paskaitininkai, ne vien rinktieji atstovai, bet ir eiliniai nariai, kurie atstovus rinko. Jaunimo tikrai netrūks rengiamuose šokiuose. Bet jaunimo ne ką mažiau ir lygiai entuziastingo privalo būti jų kongreso svarstybose ir studijų dienose. Puiki pramoga bus lietuvių festivalis — karnavalas Marquette Parke. Tačiau būtų liūdna, kad tų pačių lietuvių nesimatyti nei jaunimo sporto olimpiadoje, nei dailės parodoje M. K. Ciurlionio galerijoje, nei literatūros vakare Jaunimo centre.

Didžiausio dėmesio, greičiausiai, susilauks patys stambiai kūrybiniai ir pramoginiai renginiai: Dainų šventė ir operos "I Lituani" pastatymas. Tik būtų negerai, kad publika, į tuos du renginius įsijūrejus ir įsimylėjus, pritrūktų laiko ir noro lankytis taipgi Antro Kaimo spektakliuos, ir "Aušros" šimtmečio ar tautodailės parodose, ir bendruomeninės veiklos vizualinėje apžvalgoje, ir jaunųjų talentų kūrybiniuose pasirodymuose, ir lietuviškosios muzikos demonstravime. Žodžiu, nenuvertinkim ir tos, kartais gal mažiau pastebimos, kamerinės kūrybinio gyvenimo veiklos, dažnai sublizgančios tikrais deimantukais, be kurių

Minint prelatą Prano Kuraitis 100 metų gimimo sukaktį, yra gera proga iš naujo grįžti prie šio nepriklausomos Lietuvos žmogaus, palikusio tame gyvenime gilių pėdsakų. Jis savo pėdsakų yra palikęs kaip filosofijos profesorius ir, reikia tikėtis, ateities lietuvių šviesuomenė jo filosofijoje ras jei ne įkvėpimą, tai bent labai saugaus kelio ženklų sustatytoją.

Tačiau ir keletose kitų sričių Kuraitis yra vertas dėmesio. Šiuo atveju atkreipkime dėmesį į tai, kaip jis suvokė organizacinę katalikiško gyvenimo sritį. Šioje srityje jis pasižymėjo kūrybingu priėjimu prie problemos. Katalikų Bažnyčia, kurią jis aukštai vertino, jo akyse jokiu būdu nebuvo sustingusių visuomeninių formų organizmas.

Kuriantis nepriklausomam lietuvių tautos valstybiniam gyvenimui, ir į katalikiškos visuomenės organizavimą Kuraitis žiūrėjo kaip į kūrybingą uždavinį. Tai galima pastebėti jo straipsnyje 1927 m. *Tiesos kelyje* nr. 9, psl. 536-540, kuris yra pavadintas „Dėl mūsų šių dienų religinių rūpesčių“. Turėdamas prieš akis gresiantį komunizmą ir labai gyvas liberališkas ir socialistines nuotaikas visoje apsišvietusioje visuomenėje, jis kvietė katalikišką visuomenę į kūrybingesnį krikščionybės pristatymą.

Krikščioniškas kūrybingumas turi būti visuotinis:

laisvas nuo įsigalėjusios inercijos ir ne vien tik reakcinis. Štai vienas Kuraitis posmas:

„Besirūpinant religiniais visuomenės reikalais, svarbu suprasti, kad čia pirmtinis dalykas yra turėti pozityvų kūrybinį susipratimą ir nusi- teikimą. Reikia saugotis reakcingumo, kuris yra tame, kad veikiamas tik dėl to, kad priešai veikia ir tenkinamasi tik kova su jais. Visa religinė akcija turi turėti vyraujančią ne polemiską ir net ne apologetinį, bet pedagoginį, kūrybinio veikimo charakterį“ (psl. 538).

Verta ne lengvai praeiti pro šiuos Kuraitis žodžius, nes jie, kaip apskritai pas Kuraitį, nėra lengvai pasakomi. Jei jis čia vartoja žodį „kūrybinis nusiteikimas“, tai tuo žodžiu ir supranta tikrą kūrybą. Tai nereiškia, žinoma, bedogmės krikščionybės. Prieš tokią krikščionybę jis yra pasisakęs gana plačia studija, kuri buvo paskelbta *Tiesos kelyje* 1925 metais I tome, psl. 30-36, psl. 90-100 ir II tome, psl. 299-306. Ji buvo pavadinta „Katalikybės dogmos ir bedogmės krikščionybės“.

Bet mums šiuo metu rūpi ne tai, o Kuraitis nusiteikimas į krikščioniško gyvenimo organizavimą žiūrėti kaip į kūrybinį uždavinį. Į katalikiškus uždavinius jis žiūrėjo ne vien tuo požiūriu, kad, jeigu katalikybės priešai ką nors teigia, tai mums reikia tai neigti. Taip, berods, galima suprasti jo

pasisakymą prieš reakcionizmą katalikiškame veikime. Šalia to jo pasisakymas prieš apologetinį pobūdį nereiškia, kad mes neturėtume ginti krikščioniškų tiesų vertės, bet tai, kad krikščionybė kaip platus masto kultūrinis ir istorinis organizmas, išsitiesęs per daugelį šimtmečių ir kultūrų, yra pristatytinas ne vien defensyvinio metodu. Krikščionija, pasak jo, turi būti toliau kūrybiškai auklėjama.

Kūrybiškai atstovaujant krikščionybei, tenka atsižvelgti į gyvenimo aplinkybes. Kuraitis Lietuvos kunigams sakė, kad jie nepasileistų prie tų veikimo būdų, kurių kunigai laikėsi Lietuvoje prieš Pirmąjį pasaulinį karą. „Nedera visame kopijuoti savo gyvenimu, kad ir gerų, prieš karą gyvenusių kunigų pavyzdį, nes jų veikimas buvo pritaikytas skirtingoms sąlygoms“ (psl. 537).

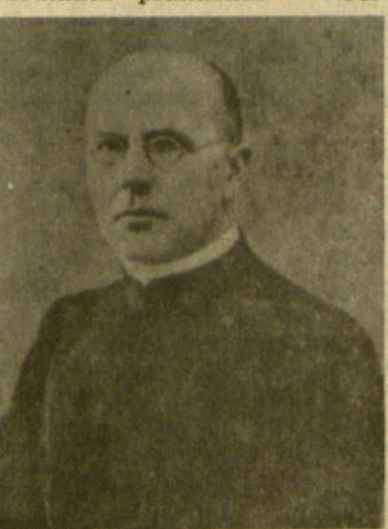
Kuraitis buvo nuomonės, kad lietuviška visuomenė „bendrai ėmus, švietimo srityje nemaža yra pažengusi... dėl to ir religinio susipratimo atžvilgiu neturi atsilikti“ (psl. 536). Turėdamas galvoję pasauliečius, jis rašė, kad „būtinai yra reikalinga stengtis, kad religinio bei dorinio lavinimosi ir auklėjimosi darbas eitų kaip reik paprastam jaunimo tarpe. Bet svarbiau yra žiūrėti, kad būtų pakankamai religinį bei dorinį entuziazmą, idealizmą, pasišventimą, religijos srityje vadų susipratimą gaivinančių kūrybos židinių pačios kunigijos tarpe. Ar šitam reikalui pakanka kunigų rekolekcijų, ligšioliniais metodais vedamų dekanatų konferencijų, ar nereiktų dar šio to, pavyzdžiui, pačių kunigų tarpe atitinkamų brolių, draugijų, kurios imtųsi atlikti minėtų židinių uždavinį? Tai labai svarbus klausimas, juo reiktų susidomėti“ (psl. 537-538).

Atkreipkime visų pirma dėmesį į tai, kad Kuraitis lietuvišką visuomenę laiko nemažai pažengusia ir kad dėl to jai reikia pažangesnio ir religinio vadovavimo. Tam tikslui reikia kūrybingų židinių pačių kunigų tarpe. Daug kam kris į akis tai, kad Kuraitis kelia klausimą dėl rekolekcijų. Jos Lietuvoje buvo išplitusios kunigų tarpe ir buvo pradėjusios plisti ir parapijose. Ką Kuraitis tuo suabejojimu norėjo pasakyti? Galbūt jis norėjo pasakyti tai, ką apie praėjusio šimtmečio pabaigos ir šio šimtmečio pradžios pamaldumo pobūdį yra pasakęs W. T. Noon, S.J. sakydamas, kad šiuo laiku romantinis ir idealistinis asketizmas yra užvaldęs katalikišką nuotaiką, iš kurios niekas negali išsisukti (pgl. *Joyce and Aquinas*, Yale University Press, 1970, psl. 115).

Panašiai pamaldžią dviasį laują rūpintis nuolat (mano

protestantiškoje visuomenėje šiais laikais aptaria William James. Pasak jo, liuteronai taip supranta Bažnyčios triumfą, lyg jis būtų amžinas flirtavimas tarp dievybės ir pamaldaus žmogaus (pgl. *The Varieties of Religious Experience*, Modern Library, 1936, psl. 340).

Kaip reakcija prieš šį sujausmintą pamaldumą išeina viena Anglijos ponis, sakydama, kad „Jėzus yra beveik brutaliai praktiškas — Jei

Pranas Kuraitis (1883.7.4.—1964.12.18)

myli mane, laikyk mano įsakymus —. Nieko apie tai, ką mes jaučiame jo atžvilgiu; tik paprastas ištikimybės ištyrimas praktiškumu“ (Wendy Mary Bekett, „Simple Prayer“, Londono kunigų žurnale *The Clergy Review*, February 1978, psl. 42).

Čia paminėti trys autoriai, ateina iš skirtingų kultūrinių kampų, kalba apie panašią krikščioniško pamaldumo kryptį, kuri nei pačios Dievo malonės, nei gyvenimo tikrovės neima labai rimtai. Ji tenkinasi jausminiu šių dalykų suderinimu. Ta prasme šie autoriai gali būti laikomi kaip aiškintojai to, ką Kuraitis nori pasakyti, nes iš jo filosofijos studijų aišku, kad „vien jausmas negali būti religijos esmė“ (pgl. *Laiškai lietuviams*, 1983 balandis, psl. 131).

Žinoma, tai nereiškia suprasti taip, lyg kad Kuraitis nevertintų jausmo religiniame gyvenime. „Religinio gyvenimo jausmai, tai ne žaishas, bet laikomi kaip rimtas gyvenimo turinys, su kuriuo žaisti būtų nesąmonė ir nedora“ (*Laiškai lietuviams*, psl. 130). Jis tik pasisako prieš religijos suvedimą vien į jausmą.

Grįžtant prie Kuraitis kūrybiškumo krikščionybės supratime reikia pastebėti, kad jis ne tik nesiejo krikščionybės su konservatyvia galvojimo kryptimi, kas daugelio yra dažnai daroma, bet tiesiog formaliai prieš ją pasisakė. Katalikybė ir pažanga jam yra neišvengiamai susiję dalykai. Tai liudija šis jo posmas: „Katalikų religija reikalauja rūpintis nuolat (mano

pabr. — V. B.) religine bei dorine pažanga. Tokiu būdu, jeigu apčiuopiamų neigiamų apraiškų ir nebūtų, o būtų tik religinio ir dorinio gyvenimo sustingimas ir ant vietos stovėjimas, tai ir tuomet būtų pakankamai pagrindo kalbėti apie religinę krizę. Kuomet gi minėtos neigiamos apraiškos akis bado, tai visiems, kurie pas mus yra religinių reikalų sargyboje, reikia su visu uolumu visa daryti, kad greičiau iš tos krizės būtų išeita“ (psl. 536).

Sio pasisakymo gylis ir plotis yra labai didelis. Jis yra ypatingai daug sakantis dėl to, kad išeina iš lūpų tokio žmogaus, kuris į krikščionybę nežiūri kaip į laisvo eksperimentavimo sritį. Apreiškimo turinys, suformuotas Bažnyčios milžiniškų protinių pastangų dėka, jam yra tokia atrama, kuria viskas remiasi, tačiau tai nereiškia, kad su praeities laimėjimais gyvenimas būtų sustojęs ir pažanga pasibaigusi. Šia prasme Kuraitis reikšėsi kaip kūrybingas vadovas nepriklausomoje Lietuvoje. Dar labiau jis yra reikalingas lietuviams, išsklidusiems pasaulyje. Jiems jis gali vadovauti susitinkant su tokiais religiniais uždaviniais, kurie galėjo jiems nekilti, gyvenant tradicinėje erdvėje.

Viena iš tokių nuorodų, naudingų pasaulinei lietuvių katalikų visuomenei, gali būti ta, kad Kuraitis nesitenkino paprastu katalikiškos visuomenės susiorganizavimu, bet siūlė planą visą visuomenę apimančiai organizacijai, kuri įstengtų atlikti kylančius kultūrinius ir visuomeninius uždavinius. Tas planas ano meto lietuvių katalikų visuomenei galbūt buvo per ankstyvas uždavinys, tačiau dabar pasaulinei lietuvių katalikų visuomenei jis būtų kaip tik praktiškas. Štai Kuraitis žodžiai:

„Lietuvoje turime netoli dviejų milijonų katalikų. Jeigu jie apsidėtų, kiek kas išgali, katalikų kultūros reikalams mėnesiniu mokesčiu, tai būtų galima milžiniškus darbus nuveikti. Tuomet nereiktų katalikams studentams pusbadžių gyventi, prarasti prieš laiką sveikatą ir neduoti katalikų visuomenei to, kas jai reikalinga. Tuo tarpu kaip tik be galo reikalinga, kad kiekvienoje parapijoje kuo greičiausiai atsirastų bent po keletą gerų katalikų inteligentų, kad galėtų katalikiškas kultūros darbas būti (Nukelta į 2 psl.)

* Pranas Kuraitis yra gimęs 1883 metais liepos mėnesio 4 dieną Pavašaryje, Kudirkos Naumiesčio parapijoje, Sakų apskrityje. Apie Kuraitis filosofiją ir jo asmenį žiūr. seriją kun. V. Bagdanavičiaus ir prof. dr. J. Meškauskio straipsnių *Laiškai lietuviams* 1983 metų sausio iki birželio numeriuose — Red.

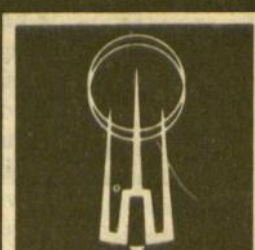
Kaunas prie Nemuno — buvęs Nepriklausomos Lietuvos mokslinės ir kultūrinės veiklos židinys, formavęs jos gyvenimą, kuriame pėdsakus paliko ir filosofas Pranas Kuraitis.

mūsų ilgametė tarpšventinė kasdienybė būtų kur kas tuštesnė. Tad ir šios didžiulės šventės proga skirkime tiems kameriniams renginiams nemažą dėmesį.

Publikos gausumas visuos Pasaulio Lietuvių Dienų renginių bei svarstybose juk yra vienintelis atlyginimas tiems žmonėms, kurie tiek lai-

ko ir tiek energijos pašventė viso to organizavimui. O visur būdami, liudysime ir save ir visą mūsų išeiviją, kaip tikrai subrendusius kūrybingai ir kultūringai reikšimosi visu- mai. Nuo realaus tokio įspūdžio pasitvirtinimo daugiau ar mažiau priklausys gyvosios mūsų išeivijos ateitis.

k. brd.

Pranas Kuraitis

(Atkelta iš 1 psl.)

tinkamai varomas“ (psl. 538).

Turint šiandien visame pasaulyje pasklidusią lietuvišką katalikišką visuomenę ir nepraradusią tų uždavinių aktualumo, kuriuos ji geriau supranta negu tos katalikiškos visuomenės, kurios taip gyvai pasaulinių problemų nėra išgyvenusios, šis susiorganizavimas turėtų visai Bažnyčiai gaivinantis reikšmės. Šia proga prisiminkime tas tarptautines lietuviškas organizacijas, kurios veikia: Lietuvių Romos Katalikų bendruomenė Venecueloje, Lietuvių Katalikų bendruomenė Urugvajuje, Kanados Lietuvių Katalikų taryba, Lietuvių Romos Katalikų federacija JAV, Lietuvių Katalikų taryba Argentinoje, Lietuvių Romos Katalikų bendruomenė Brazilijoje, Lietuvių Katalikų taryba Kolumbijoje, Lietuvių Romos Katalikų taryba Vakarų Europoje, Lietuvių Romos Katalikų federacija Australijoje ir Lietuvių Romos Katalikų Komitetas Didžiojoje Britanijoje. Jeigu šios organizacijos, apsijungusios Pasaulio Lietuvių Katalikų Bendrijoje, priimtų Kuraičio pasiūlymą ir apsidėtų nors ne mėnesiniu, bet metiniu nedeliu nustatytu mokesčiu, kaip savo solidarumo pareiškimu lietuviškai katalikybei, ši Bendrija galėtų atliktų vertingų žmonių uždavinių.

V. Bgd.

Aukštosios Panemunės bažnyčia ir šventorius. Pranas Kuraitis mirė 1984 m. gruodžio mėn. 18 d. ir yra palaidotas Aukštosios Panemunės kapinėse prie Kauno.

Valentina Ūselienė

Marytės likimas

(Tęsinsys iš praėjusio šeštadienio)

Pasibaigus mokslo metams, mudu su Algiu prikالبėjom Marytę praleisti vasaros atostogas viename iš mūsų pušynais apaugusių kurortų. Sugrįžo ji rudenį pasitaisiusi ir palinksmėjusi. Dingo jos sausas kosulys, praėjo naktiniai prakaitavimai ir, atrodo, jog ir be Šveicarijos jai galės pavykti nusikratyti liga.

Tą rudenį prasidėjo karas.

— Na, matai, kaip gerai, kad aš negalėjau išvažiuoti į Šveicariją, — buvo pirmasis Marytės komentaras, kai mudvi išgirdova apie Vokietijos pergalės Lenkijoje. Kažin ar buvo gerai? Gal kitoks būtų buvęs Marytės likimas, jeigu jai būtų pavykę išvykti tuo metu iš Lietuvos.

Nežiūrint to, kad Lietuva nekariavo, daug kas pasikeitė mūsų gyvenime. Atrodė, kad jis plaukė sena vaga, bet gilumoje veržėsi ir putojo nepažįstamos srovės ir jautėsi bręstas neramumas, keistas laukimas, nesąmoningas žinojimas, jog stovime ant bedugnės kranto — dar žingsnis ir nugrimsime į kažkokias nežinomas svetimas gelmes.

Kaip praėjo tie paskutiniai Nepriklausomoji Lietuvoj mokslo metai, aš mažai teprisimenu. Visi stengėmės dirbti savo darbą ramiai, bet iš tikrųjų jautėsi slaptas susijaudinimas, lyg prislėgta tyla, kuri būna prieš audrai kylant.

Pavasarij (1940-tais metais) įvygiavo bolševikų armija į Lietuvą. Bejėgis mažas, nuostabiai tvarkingas ir gražus kraštas

buvo paglemžtas bjauras milžino, prislėgtas po sunkiaja letena.

Atmenu, kaip įvygiavo pirmieji tankai į mūsų miestelį. Vėliau laikraščiuose buvo rašyta: „Džiaugsmingai minios žmonių sutiko įžygiuojančius raudonuosius didvyrius“. O iš tikrųjų keletas užkluptų gatvėse moterėlių ir išgastingais veidais apglumusių jaunuolių ir vaikų sudarė tą „minią“.

Dabar, nors dar nedalyvaudami kare, mes jau buvome jo sukuryje.

Darbas gimnazijoje prasidėjo kaip visados, nors gimnazija nebebuvo ta pati. Buvo daug esminių pakeitimų. Direktorius buvo areštuotas, ir apie jo likimą nieko nežinojome. Algis buvo iškeltas į tolimą vidurinę mokyklą. Direktorium buvo paskirtas visiem žinomas, labai aktyvus komunistinių pažūrų mokytojas iš Kauno, o inspektorium (mums taip gerai pažįstamas) — mokytojas Kuznieckis.

— Ar tu girdėjai naujienas? — atėjusi pas mane pirmiausiai paklausė Marytė.

— Girdėjau, — atsakiau trumpai. Saugokis. Tu gali susilaukti nemalonumų.

— Žinau, — atsakė susirūpinusiu veidu Marytė. Bet aš manau, kad Kuznieckis gal nebus toks, jog bandytų man keršyti. Visi juk žino jo konfliktą su manim. O be to, aš jam nieko blogo nepadariau. Jis nenukentėjo. Priešingai, jis mane nužemino, melage išvadino. Aš turėjau teisę pykti ir keršyti.

— Tu klysti, Maryte. Kuznieckis nenukentėjo, bet jis nusižemino prieš tave,

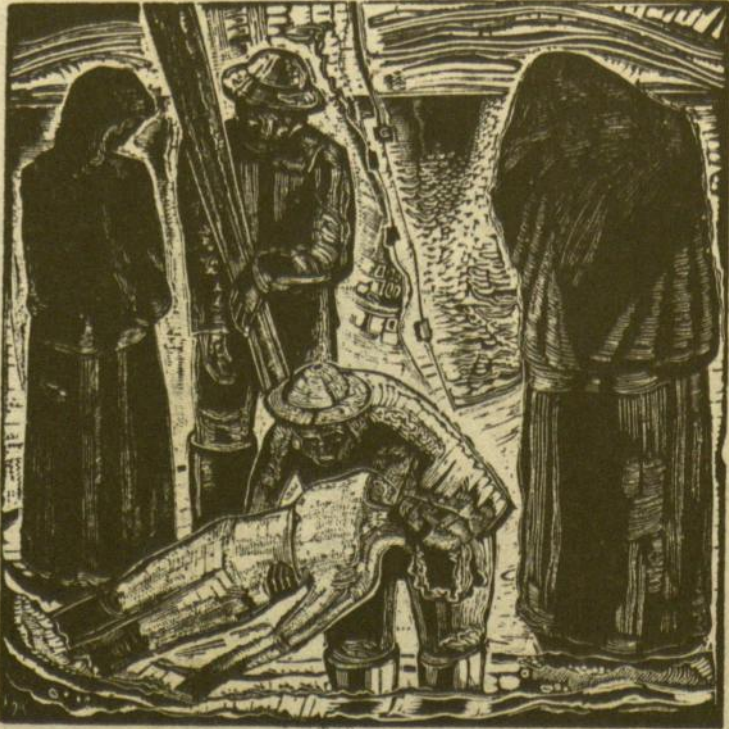
jis tavęs atsiprašinėjo, jis liko nusikaltęs tau ir, patikėk man, jis to neužmiršo.

Pagalvojusi Marytė tarė:

Nežinau. Gal ir tavo teisybė. Pažiūrėsim.

Tuoį pat momentu, jog aš spėjau teisingai. Inspektorius patvarkymu Marytė gavo labai blogai paskirstytas pamokas, daug budėjimų po pamokų per visokius komjaunuolių ir kitokių būrelių susirinkimus — net ir sekmadieniais. Kabinosi jis prie jos ir kitokiais būdais. Dažnai kamantinėjo, kodėl nedalyvaujanti partijos susirinkimuose, vertė organizuoti miesto jaunimą ir t.t. Vargšė Marytė bijojo atsisakinti visą laiką, o neįstengė visų tų pareigų atlikti. Labai bijojo, kad jos neatleistų, nes ji turėjo išlaikyti senutę motiną ir padėti tetai, kuri Kaune turėjo mažą namelį ir vos suvedė galus su galais, samdydama kambarius studentams ir virdama jiems pietus. Greitai vėl ant Marytės skruostų atsirado raudonos karščio dėmės, sugrįžo sausas kosulys ir ji man prisipažino, jog dažnai pradėjusi vėl pakilti temperatūra. Kai aš užsiminiau Algį, ji man ramiai paaiškino, jog jis jai rašęs laiškus, bet už jo tekėti ji net nemananti, juo labiau dabar. Pagaliau aš vieną dieną nutariau, nieko nesakiusi Marytei, nueiti pasikalbėti su Kuzniekiu ir užsiminti, kad ji yra serganti ir kad gal būtų galima kiek palengvinti jos darbą.

Kai aš nuėjau į gimnaziją, pamokos jau buvo pasibaigusios, bet Kuznieckis dar nebuvo išėjęs. Jis pasikvietė mane į savo kabinetą, kuris buvo gan didelis ir gražiai sutvarkytas. Kuznieckis buvo labai mandagus ir tuoj sutiko su manim, jog darbas gimnazijoje labai pasunkėjęs ne tik Marytei, bet ir visiems kitiems.

Iš ciklo „Tragedija Baltijos pajūryje“ (medžio raiziniai).

ėjus, jis bus prasmingas šio įvykio suvenyras, ne tik šventėje dalyvavusiems, bet, juos pasiekęs, ir tiems mūsų tautiečiams tėvynėje, kurie išvys jai linki gero.

kz.

NAUJI LEIDINIAI

• *II Pasaulio lietuvių dienos.* Informacinis leidinys, išleistas II PLD vyriausio komiteto 1983 m. birželio mėn., skirtas išdėstyti Antrųjų Pasaulio lietuvių dienų tikslus, pateikti jų detalią programą, dokumentuoti jų ruošą — didžiulį sutelktinį darbą, kurį atliko tūkstančiai išėivijos lietuvių iš viso pasaulio kraštų. Leidinio redakcijos darbus koordinavo ir įvadinį skyrių redagavo Bronius Nainys. Kitų skyrių redaktoriai: PLB seimo — Romas Kasparas, Jaunimo kongreso — Ofelija Barskėytė ir Ramunė Kubiliūtė, sporto — Vytautas Grybauskas, Dainų šventės — Danutė Bindokienė, kultūrinių renginių — Vacys Rociūnas, kultūrinių pramogų — Marija Remienė. Viršelį ir titulinis puslapius piešė Vincas Lukas. Leidinys 332 puslapių, labai gausiai iliustruotas išėivijos lietuviško gyvenimo nuotraukomis. Kaina — 5 dol. Gaunamas PLD renginiuose ir „Drauge“.

Jis bus pravarčius kaip vadovas po visas Antrąsias Pasaulio lietuvių dienas Chicagoje ir įdomus todėl, kad jame išsamiai nušviečiama daugiasakė išėivijos veikla, kuri ji ir sudaro visų PLD renginių platesnį, istorinį foną. O Pasaulio Lietuvių dienoms pra-

Tiltas tarp lietuvių ir pasaulinės kultūros

Jono Vaznelio, „Gifts International“ parduotuvės savininko ir pagrindinio Pasaulio lietuvių dienų įvykių bilietų platintojo, žiniomis, likusius „I Lituanii“ spektaklio bilietus baigia išpirkti amerikiečiai. Neseniai pasirodžiusios žinutės bei straipsniai *Opera News, The Reader, Chicago Tribune* ir kitur sužadino Chicago operos mylėtojų smalsumą.

Turbūt galima teigti, kad iš visų PLD renginių Lietuvių opera tiesia tvirtiausią tiltą tarp lietuvių ir pasaulinės kultūros. Daugiau kaip ketvirtį šimtmečio šis vienetas bando suartinti lietuvių visuomenę su muzikinio pasaulio klasika, tuo pačiu, bandydamas atskleisti žiupsnelį lietuvių kultūros gyvenamojo krašto visuomenei. Šiuo atveju Lietuvių opera pasitarnauja ne vien lietuvių vardui. Daugelį dešimtmečių negirdėtas žinomo kompozitoriaus Amilcare Ponchielli veikalas bus sugrąžintas į didžiąją sceną — savo akustika ir architektūra pasižymėjusi „Auditorium“ teatru.

Šį 1874 metais parašytą veikalą jau penktą kartą (3

spektakliai Chicagoje ir 1 Toronte) atskleis Lietuvių operos dirigentas ir meno vadovas Alvydas Vasaitis. Solistų partijas atliks Rimas Strimaitis, Dana Stankaitytė, Jonas Vaznelis, Algirdas Brazis, Bernardas Prapuolenis, Margarita Momkienė ir Edward Osaki. Užkulisyje diriguos torontiškis Jonas Govedas. Kazys Oželis „Auditorium“ teatro scenai pritaikė ankstyvesnę Paul Williams režisūrą. Šioje operoje svarbią rolę turintis choras paruoštas Alfonso Gečo ir Emilijos Sakadolskienės. Nuolat talkino vieneto akompaniatorius Robertas Mockus.

Liepos 1 d. teskamba Adomo Mickevičiaus („Konrado Valenrodo“ saktmės autorias ir „I Lituanii“ libreto įkvėpėjo) žodžiai:

Turiu aš godą svarbią: Aš noriu likti po tavim gedėti

Ir tavo žygio didžių šlovę garbę

I skambia dainą kėnciantiems sudėti.

Aš Lietuvą apeisiu, kolei gyvas

Paleisiu dainą į miestus ir kiemus.

P.R.

„I Lituanii“ pirmojo veiksmo scena — Marienburgan atvedami lietuviai belaisviai. Nuotrauka Jono Kuprio

pasitenkinimu jis sekė mano karštą ir gerokai pakirkusį protesto pareiškimą. Kiek ramesniu tonu karčiai pridūriau:

— Ir turbūt jau nieko negalima pakeisti, nes, kaip Jūs sakėte, tai buvo padaryta su Jūsų rekomendacija.

— O taip, o taip! — skubiai patvirtino Kuznieckis. Faktinai, aš jau šiandien suspėjau pranešti apie tai panelei Marijai. Bet ji turėjo dalyvauti komjaunuolių susirinkime. Jūs, matyt, jos dar nesutikote... Pasakykite jai, kad tai puikus miestelis — gražios apylinkės ir mokyklos naujas pastatas, ir ten ji pati galės tvarkyti savo darbą.... Paskutinį sakinį jis vėl pridėjo su ironija ir pasityčiojimu.

Kai aš pakilau eiti, visiškai sumišusi ir nežinodama net ką galvoti, jis, lydėdamas mane iki durų, pridūrė:

— Beje, savo pareigas naujoj vietoj ji galės pradėti tik po Naujų metų. Pirmą pusmetį ji gali užbaigti čia su mumis...

Užmiršusi net atsisveikinti, aš išėjau, stipriau negu reikiant užtrenkdama duris.

Ėjau namo nematydama kelio, instinktyviai, o mano širdy nusteibimą pakeitė apmaudas ir pyktis. Tačiau, deja, aš žinojau, jog jokie maldavimai ar prašymai nieko nepadės. Marytės likimas buvo nuspręstas.

Tas trumpas laikas, dar likęs iki Kalėdų, prabėgo labai greitai. Vieną kartą buvo atvažiavęs Algis, bet ir jis nieko nei padėti, nei patarti negalėjo. Kalėdų šventės jis praleido su mudviem, bet tai buvo liūdnos šventės.

Mudu abu su Algiu stengėmės įtikinti Marytę, kad ji važiuotų į Kauną, į Švietimo ministeriją ir stengtųsi gauti sutikimą pasilikti senoj vietoj dėl silpnos sveikatos. Bet ji atsisakė. Labiau už viską ji bijojo, jog ją atleis ir ji negalės padėti

Poetas atsiskyrėlis — Montale

Prieš kiek laiko mirė poetas nobelininkas, prancūzas diplomatas Alexis Leger. Jo poetinis vardas: St. John Perse. Pabėgęs nuo hitlerinės invazijos, jis gyveno Amerikoje. Po karo jis grįžo atgal Prancūzijos. Poetas T. S. Eliot lygino Perse talentą ir svarbą su James Joyce. Perse buvo savotiškas Prometėjas poezijoje, J. Joyce — prozoje.

Mirė poetas, kuris atstovavo puikiai poetikos šakai, jos vardas — uždaramas, vienišumas, susikaupimas savyje ir, greta to, individuali, uždara leksika, kuri, lyg šifruotos slaptažodžių durys, su laiko pašalaitį nuo drastiško įsiveržimo į poeto pasaulį. Poetas: vienuolis, atsiskyrėlis, savo šifro valdovas.

Ir St. John Perse mirus, į jį apleistą kėdę iškilmingai pasodintas kitas poetas, italas Eugenio Montale, kaip ir velionis Perse, poetas atsiskyrėlis, savo poetinio šifro valdovas. Septyniadešimties devynerių metų poetas mažai bežinomas už Italijos sienų. Jūs nerasite jam skirtos kolumnos erdviuose *Encyclopaedia Americana* ir *Encyclopaedia Britannica* tomuose. Nėra duomenų apie E. Montale ir mūsų, lietuviškoje enciklopedijoje. Nobelio premijai skirti komitetas, kaip rašė periodika, praėjo pro plačiai žinomus vardus: Vladimir Nabokovas, Graham Greene ir Saul Bellow. Juos nuvaržė italas poetas, hermetizmo judėjimo apologetas, kurio kūriniai sunkūs, parašyti gilia prasmiu šifru ir subtilia forma.

JURGIS GLIAUDA

Eugenio Montale gimė 1896 metais Genuvoje. Jis atsisakė būti savo tėvo importinio verslo daininku. Nukakęs Florencijoje, pasidarė skolinamojo knygyno direktoriumi. Šį pragyvenimo šaltinį prarado, atsisakęs remti fašistinį judėjimą. Nuo 1945 metų gyvena Milane ir dirba kaip literatūros ir muzikos redaktorius didžiuliame *Corriere della Sera* laikraštyje.

Nuo 1928 metų jo poezija ima garsėti Italijoje, ypač dėl T. S. Elioto rodomo jai dėmesio. Anglų nobelininkas atspaudė E. Montale kūrinių savo garsiaame *The Criterion*. Bet vis ir vis Eugenio Montale buvo kaltinamas dėl savo rašymo būdo. Jam prikišo formos neaiškumą, turinio neryškybės; kas tik buvo laikoma „hermetiškos poezijos“ blankumu, buvo priskiriama ir Montalei.

Poetas atsikirtė, kad joks poetas tyčiomis nėra atsiskyrėlis, slapukas, vienuoliškas. Eugenio Montale sakė, kad jo poezijos tikslas yra išreikšti tai, kas slėpi už žodžių galios. Visi santėmiai arba atotrūkiai tarp idėjų ir jų išraiškos talkina apreiškinti gilesnę, esminę prasmę. Ir jeigu poezijos skaitytojas dalyvaus prasmės ryškinimo procese, jis užmegs ryšį su poeto mintimi ir jausmais.

Montale garsėja ir kaip pesimistas. Jam gyvenimas yra liūdesys ir apmaudas. „Aš visada juntū visišką disharmoniją su tikrove“, sako Montale, „bet kaip tik tai ši disharmonija yra mano

įkvėpimo šaltinis“. Jis įspėja savo skaitytojus neieškoti jo raštuose magiškų formulių, kurios kurs naujus pasaulius. Anaipol, poetas galįs apreiškinti tik tai, ko mes negeidžiame.

Dažnas Eugenio Montale knygoje yra susleptas simbolizmas. Tai itin ryšku jo garsioje poemoje „Muitininkų namai“ (La casa dei doganieri). Graudulys, kad praeitis nesugrąžinama, savaip susi-šaukia su anuometine prancūzų proza, su Marcel Proust'o „A la recherche du temps perdu“.

„Hermetinės“ poezijos judėjimas, kaip pats to judėjimo pavadinimas rodo, yra „uždaramo poezijos“ stichija. Savo slaptingumu, miglotu reljefu, priegiestų žiburių ir dominuojančių šešėlių scenografija hermetinė poezija labai nenoriai įleidžia smalsų skaitytoją į poeto atsiskyrėlio celę. Vaizdų trapumas, kontrastiškumas ir kategoriškumas tos mokyklos poetiką jungia su viduramžine *ars hermetica* savoka, kas jau yra beveik alchemijos slapybės.

Carlo L. Golino, italų literatūros kritikas, tvirtina, kad Eugenio Montale buvo stipriai įtakojamas ne prancūzų, kaip tatau buvo italuose tradicija, bet anglų literatūros. T. S. Eliot visad buvo jam savas ir giminingas. Poetinės Montale ištakos priskirtinos jo gimtinei Ligūrijai. Jo kūryboje surandami ir impresionizmo atgarsiai. Montale visai sutiko su poeto Ungaretti filosofine koncepcija. (Nukelta į 4 psl.)

Japonų haiku

*
*Virš slyvų žiedų
saulė iškilo staiga.
Štai kalnų takas!*

*
*Jau pavasaris?
Bevardis kalnas guli
rytmečio rūke.(1)*

*
*Varpai nutyla.
Lieka tik žiedai
ir vakaras ramus.*

*
*Žemėn krisdama,
kamelijos taurelė
palieja rasą.(2)*

*
*Nors kojos linksta,
kopiui, kur gėlės žydi
Jošino kalne.(3)*

BASO

*
*Lyja ir lyja.
O ten, toli už miesto
persikai žydi.*

*
*Pavasario lietus,
o varlių pilvukai
net nesuslapo.*

*
*Pavasari jūra
per dieną aukštyn — žemyn
banguoja, banguoja...(4)*

*
*Eina per sodą
su žvake rankoje,
liadi pavasario.(5)*

BUSON

*
*Gražuolė stumdo
pavasario vėjukas.
Koks nemandagus!*

GIOTAI (1732-1792)

*
*Sniegas nutirpo.
Kaimą užtvino linksmi
laimingi vaikai.*

*
*Kaip lengvai kyla
iš elgetos lūšnelės
aitvaras dangun.(6)*

ISSA

*
*Švelnus vėjelis!
Skuba miežių laukais
garsas vandens.(7)*

MOKUDO

*
*Nukritęs žiedas
grįžta į šaką atgal.
Štai peteliškė! (8)*

MORITAKE

W. Metcalf
Iš parodos „Prancūzijos įtaka Amerikos 19 šimtmečio menui“ Terra muziejuje, Evanston, Illinois.

*
*Pavasario diena:
daržė žvirblučiai
maudosi smėly.*

ONICURA

*
*Tuščia manoji
trobelė pavasari
ir visko pilna.*

SODO (1641-1716)

*
*Jei vyno nėra,
kas man iš vyšnių žiedų,
žydinčių baltai.(9)*

ANONIMINIS

(Iš anglų kalbos vertė A.R.)

„I Lietuvai“ operos dirigentas ir meno vadovas muzikas Alvydas Vasaitis. Nuotrauka Lino Rimkaus

savo senutei mamai. Algio maldavimai ištekėti už jo taip pat nedavė jokių vaisių. „Aš neturiu jokios teisės surišti jo“, tvirtino Marytė, kalbėdamasi su manim. „Aš esu ligonis. O be to, gal toj naujoj vietoj nebus jau taip labai bloga... Ten, sako, gražios apylinkės, pušynai... Gal aš net pasitaisyčiau...“ pridurdavo ji šypsodamasi.

Į pabaigą Kalėdų atostogų mes visi lyg susitaikėm su ta mintimi, jog mums teks persiskirti. Aš atliekamui laiku padėjau Marytei susidėti daiktus, ir vieną šaltą žiemos rytą, tuoj po Naujų metų, mudvi viską nuvežėm į stotį ir pasiuntėm į jos naują darbo vietą.

Paskutinį vakarą Marytė praleido su manim ir su Algiu, kuris buvo atvažiavęs jos išlydėti. Aš stengiausi valdytis, bet pagaliau atsivėlinant neišlaikiau ir grau-džiai pravirkau. Aš tarsi jaučiau, jog ne tik netenku savo mielos draugės, bet taip pat, jog tam tikras gyvenimo laikotarpis — mudviejų nerūpestingoji jaunystė — baigėsi. Atrodė, kartu jaučiau, jog skiriuosi su Maryte visiems laikams. Ji taip pat grau-džiai verkė, o Algis, vis bandydamas mudvi raminti, pats vos besilaikė ašaras... Sustojusi trumpam pas tetą Kaune, kur ji laikinai paliko savo mamą, Marytė išvažiavo į Šlius.

Man teko ilgai laukti laiško iš Marytės. Jis buvo labai liūdnas, tragiškai lakoniškas. Trumpai aprašiusi sunkią kelionę ir miestelio apylinkes bei mokyklą, ji rašė: „Man sunku prisitaikyti prie naujų sąlygų. Žmonės taip svetimi... Nežinau dar kada galėsiu parsikvisti mamą. Jaučiuosi labai vieniša. Esu tarsi tremtyje“...

Vargšė Marytė! Apie savo sveikatą ji nieko nerašė, bet aš tokiu labiausiai rūpinauisi. Žinojau, kiek tuomeis ligoniams reikšia nuotauka. Todėl aš jai rašiau daž-

nai ir daug, bet atsakymo nesulauk-davau... Nesulaukdavo į savo laiškus nė Algis.

Atėjo lemtingasis 1941-jų metų pava-saris. Mes tuomet nenujautėm, jog dar baisnė tragedija laukė mūsų visų. Aš manau, kad kiekvienam lietuviui baisy prisiminti tų lemtingųjų metų pavasari, o ypač birželio mėnesį. Bet aš negaliu be ašarų apie tą laikotarpį net pagalvoti.

Jau visą žiemą sklido gandai, jog rusai pradėję tremti „nepageidaujamą ele-menta“ (kaip jie anuomet skelbė) į Rusi-jos gilumą į Sibirą. Pagaliau kaip garsas apie besiplečiantį marą, tos žinios susikaupė į vieną žodį „VEŽA“, nes greitai mes supratome, jog vežami ir tremiami į Sibirą ne pavieniai žmonės, o ištisos šeimos, jog vežami net ne šimtai, bet tūk-sančiai visai nekaltų žmonių... Beveik kiek-vienoje stotyje stovėjo virtinės prekinii vagonų, prigrūstų tų nelaimingųjų. Beveik aklinau uždaryti tie vagonai stovėjo ant šalutinių bėgių. Naktimis prė jų artėdavo sunkvežimiai ir iškraudav suimtuosius. Dažnai girdėdavosi garsūs rusų kareivių keiksmas ir tų nelaimingų žmonių prislo-pinti dejavimai. Tačiau visi mes buvome visiškai bejėgiai ir negalėjome niekuo pa-dėti. Visas kraštas tarsi skendo agonijoje... Tą masinį lietuvių trėmimą sulaukė tik tai staigus vokiečių kariuomenės įsiveržimas į Lietuvą. Iš pradžių džiaugėmės, kad bent raudonieji plėšikai pasitraukė iš mūsų krašto. Bet iš naujųjų okupantų taip pat negalėjome laukti nieko gero. Tik žino-jame, jog nesuvaldomos jėgos dabar lėmė mūsų likimą.

Per visą tą sąmyšio ir suirutės laiko-tarpį negalėjau net laukti bet kokių žinių iš Algio ar Marytės. Po kiek laiko vėl pradėjau dirbti knygyne ir gyvenimas vėl įkri-to į kažkokias, kad ir supainiotas, vėžes. Pagaliau vieną vėsią vasaros popietę, kai aš jau buvau uždariusi knygyną, Algis pasibeldė į mano duris. Aš jo beveik nepažinau — tiek išbalės ir susibaigęs buvo jo veidas. Iš džiaugsmo aš jį apsi-kabinau ir pabučiauvau.

— Iš kur tu atsiradai? Kur buvai visą laiką? Kodėl nerašėi? — užsiuoliau aš ir, nelaukdama atsakymo, pradėjau toliau klausinėti apie Marytę, kur ji esanti, ar neturįs jis žinių iš josios.

— Palauk, palauk, — stengėsi jis apraminti mane. — Pirmiausia — išlikau neišvežtas dėl to, kad slapstiausi, o iš Marytės jokių žinių neturiu. Jokių laiškų iš jos negavau... Dabar bandysiu važiuoti pas ją. Žinau, susisiekiimas baisy, bet žmonės važiuoja... Nuvažiuosiu ir aš kaip nors. Ilgiau laukti aš jau negaliu. Ban-džiau rašyti Marytei, kai tik sužinojau kad paštas veikia — jokio atsakymo. Ban-džiau rašyti į Šlių mokyklą ir vienam mokytojui, kurio pavardė man pavyko sužinoti. Deja! Na, bet dabar ten, kaip ir visur, atostogos. Nutariau pats važiuoti jos ieškoti... Iš čia bandysiu važiuoti į Kauną su prekinii traukiniu. Gavau iš vokiečių šio-kį tokį leidimą. Gal ji su mama pas tetą Kaune? Jei ne, kaip nors gal pavyks nuva-žiuoti į Šlius. Gal ji serganti...

Mudu dar ilgai kalbėjome apie Marytę ir bandėme spėti, kas su ja galėję atsitikti. Tik abu vengėme užsiminti apie išvežimą. Ta mintis atrodė per daug baisi...

Vėlai vakare Algis atsivėikines išėjo į stotį. Kai jis negrįžo, supratau, jog jam

pavyko išvažiuoti.

Dabar jau su dideliu nekantrumu lau-kiau žinių iš Algio. Laukiau jo sugrįžtant, gal net su Maryte. Laukiau laiško. Kai praėjo keletas savaitių, apėmė mane baimė ir neviltis. Laukiau blogiausio. Tačiau vis tiek, kai vieną dieną radau Algio laišką savo pašto dėžutėje, to laiško atnešta žinia buvo man netikėta ir pri-trenkianti. Tik perskaičius pirmą skaičių, pabiro man gausios ašaros iš akių. Sude-javusi ir beveik apakinta tų ašarų, suspausta iš skausmo širdim skaičiau tą baisy Algio laišką, kuris ir dabar, man rašant šituos atsiminimus, štai guli čia prieš mane.

Algis rašė:

„Mieloji Jone, turiu Tau pranešti labai liūdną žinią. Mūsų brangioji Marytė kartu su dar keliais Šlių mokyklos mokytojais buvo išvežta į Rusijos gilumą, greičiausiai į Sibirą. Su didžiausiu vargu nuvykęs į Šlius, atradau tik jos vargšę, tos nelaimės visai prislėgtą, motiną. (Ją parvežiau atgal į Kauną ir palikau pas jos seserį.)

Mokytojai, kurie buvo išvežti kartu su Maryte, visi buvo atkelti į Šlius iš Didžio-sios Lietuvos. Miestelyje žmonės yra įsi-tikinę, jog jie visi tik tam tikslui ir buvo į čia surinkti.

Mieloji Jone, Tu supranti, kad mano gyvenimas yra baigtas, nes aš jaučiu, jog tik per mane Marytę ištiko ta baisioji nelaimė. Esu įsitikinęs, kad ji buvo Kuznieckio keršto auka. Žinau taip pat, kad jos silpna sveikata greičiausiai nepakėlė sunkios kelionės. Girdėjau baisy-gandų. Dėl bado, sunkių ir nežmoniškų kelionės sąlygų žmonės mirė ne dešim-timis, bet šimtais. Visas kelias iki Sibiro paženklintas tų nelaimingųjų dažnai net masiniais kapais.

Kodėl, kodėl aš tuomet privėčiau ją liudyti?! Bet kas tuomet galėjo numatyti, kokia baisi ateitis laukė mūsų?! Tačiau dar labiau aš negaliu sau dovanoti, kad nepri-prašiau jos ištekėti už manęs. Gal aš būčiau galėjęs būti kartu su ja... Gal bū-čiau galėjęs jai padėti, o gal net išgelbėti ją...

Rašau Tau iš Vilniaus. Net nežinau, kur ir kaip aš toliau gyvensiu. Jei įsteng-siu, vėl Tau parašysiu...

Mieloji Jone, jaučiu, kad ir Tu būsi nusiminusi ir giliai liūdesi dėl baisaus likimo, kuris ištiko mūsų brangią Marytę. Bet ne tik ją, mano geroji Drauge, o visą Lietuvą, kuri skęsta dabar skausme ir nevilty... Ir ar l.teis kada išvadavimas?!

Praėjo daug metų nuo to laiko...

Karo audrai praūžus, iškankintą Lietuvą vėl užliejo raudonoji banga. Beveik prieš savo norą ir aš atsidūriau tremtyje. Tik daug vėliau sužinojau, kad Algis kovojo kaip partizanas ir žuvo kažkur Lietuvos miškuose. Kas atsitiko su Maryte, galiu tik spėti.

Kai po daugelio metų, mažai saujelei tremtinių sugrįžus iš Sibiro, bandžiau su jais susisiekti, apie Marytę nieko nepa-vyko sužinoti. Vienas iš tų tremtinių savo laiške rašė: „Silpnieji išmirė pakely. Gal jie buvo laimingesni, nes jiems neteko ilgai kentėti... Jūsų draugė, kuri buvo, kaip Jūs rašote, ligonis, turbūt ir ištiko toks likimas“.

Gal taip ir buvo?! Tik kodėl tas likimas turėjo būti toks žiaurus?! Marytė, Marytė!...

Bronio Railos „Raibos agavos“

Bronys Raila. RAIBOS AGAVOS. Londonas: Nidos knygų klubas, 1983. 408 psl. Kaina 6 britų svarai. Kitų kraštų prenumeratoriai moką pagal savo kursą.

Bronys Raila — daugelio talentų žmogus. Jis yra vienas iš pirmųjų mūsų žurnalų. Bet jis nėra tik reporteris, fotografas žodžiais, o būdamas drauge ir kritikas, saviškai vertina. Tūredamas taipgi ir beletristo ir net poeto talentą, jis įstengia pasirinkti objektą aptarti kūrybingai, vaizdžiai. Jo knygos tai jungtys laikraštinių, rašytojo ir kritiko kūrybos. Daugelis jo laikraštinų ir žurnalų straipsnių turi išliekančios reikšmės. Todėl jis, o ir skaitančioji visuomenė, gali pasidžiaugti, kad taip sėmingai pasklido jo periodikoje, radijo laidose pasirodę straipsniai, surinkti į knygas: *Tamsiausia prieš aušrą, Iš paskendusio pasaulio, Laumų juosta, Versmės ir verpetai, Dialogas su lietuviais, Pagoda* (dvi dalys), *Bastūno maistas, Vaivos ryškė*. Ir dar yra kai kas spaudoje. Br. Raila gali pasidžiaugti, jog jis bene vienintelis mūsų laikraštinkas, galįs dar gyvas būdamas pamatyti taip gausius jo periodikos kūrinių rinkinius. Kitados Vaizgantas galėjo džiaugtis savo daugiatomiais publicistikos rinkiniais.

Ilgelėsnį laiką gyvenęs užsieny, studijas ėjęs Prancūzijoje, jis pažįsta Europos kūrybinį gyvenimą, seka jį ir Amerikoje ir savo raštuose įstengia praveisti taiklų, reikiamą paralelę, todėl ir jo knygos neužsigili ilgai leidėjų leptynose. Kai kurios, kaip *Laumų juosta*, jau visai išspardutos. „Jo stiliaus gyvumą gali pavyzduoti keletas ištraukų. Pvz. aptardamas avo „partijos ideologinį draugą“ Antaną Gustaitį, jis rašo: „Kreivais karjerose laiptais, rodos, stipriai kopėm link tautos (bei savo) gerovės ir šviesesnio rytojaus, o vis kažkaip atsidurdavom nepakankamai išistikimų „kairiųjų tautininkų“ grupėje. Matyt, kad mudviejų iš kairiosios vaikystės podirvio dygusiems, vis netikėtai ir nesudrausminamai dygdavo opozicijos usnys, raitėsi valdžios kritikavimo šeriai ir šiaip jau kystelėdavo nepakankamai klusnus atsidavimas autoritetų išminčiai, tų laikų vadystės skoniui ir stiliui“ (psl. 122).

Ir apskritai apie visus ateivius įstengia su vaizdžiu satyros atspalviu prabilti. Pvz.: „Po karo į Ameriką mūsų panašių priplaukė kelios dešimtys tūkstančių. Vis tokių, kažkada reikusių tvirtą ryžtą žūti už tėvynę, bet išbūlinio atsargumo dėka vis gyvų išlikusių. Kai pavojai nutolo anapus Atlanto ir kai kovoje nebėra reikalo muštis per atsargiai, tai dabar čia vedam kovas „dėl tėvynės“, dėl Lietuvos, žymiai narsiau“.

Panaudodamas šitokį vaizdų, gyvą žodį, parodydamas nemažą literatūrinį įvalgumą, Br. Raila savo šioje naujojoje knygoje aptaria kūrybą ir būdingesnius pasireiškimus Jurgio Savickio, Juozo

Švaisto, Stasio Santvaro, Bernardo Brazdžionio, Antano Gustaičio, Georges Matore, Putino, Romualdo Spalio, pagal reikalą pravedamas paraleles ir su kitais autoriais, pvz. rašydamas apie Spalio sukurtą sukilimo vaizdą, jis daro palyginimus su K. Škirpos ta tema pagrindiniu veikalu. Apžvelgia dar keletą Lietuvoje išleistų knygų, pvz. apie Maironį, ir pagaliau per teikia įvairioje spaudoje pasirodžiusius interviu su juo pačiu. Medžiaga, kaip įžangoje pasisako, surinkta iš aštuonių laikraščių ir žurnalų. Ji daugiausia sukasi apie literatūrą, taigi nėra tokių kontroversinių klausimų, dėl kurių Br. Raila yra anksčiau gavęs pylos iš įvairių grupinių ir partinių atstovų.

Šioje knygoje jis kalba ne vien apie vyrus rašytojus, bet ir apie moteris, ypač pasireiškusias okupuotoje Lietuvoje, savo įprastu stiliumi vaizduoja jas apibūdindamas: „Pirmą kartą mūsų kūrybos baruose moterys ir merginos nėra sukalbėjusios konservatorės, o maištininkės, naujovių ieškotojos, neurozių ir absurdo karalienės. Taigi — modernistės. Žinoma, ne visos, bet visokių reikia...“ (psl. 278). Kalbėdamas apie rašytojų kūrinius, pvz. R. Spalio, jis palinksta ir į personažų analizę, pravedamas lyginimus su tikrove. Vietomis tardamas kritišką žodį, jis vis dėlto atsargus, gal laikydamasis jam R. Spalio duoto patarimo: „Žmogus gali daug ką užmiršti ir atleisti, bet niekad neužmirš ir neatleis tam, kuris parodys jo kvailumą. Tegu ir ne taip išmintinga, bet sąsiūlyčia rašytojam vis dėlto per daug nesibylinėti su kritikai. Jokios iš to naudos. Kuo kritikas rašytojui kūriniui šaltesnis ir nepalankesnis, tuo daugiau rašytojui jis atrodo kvailis ir gyvatis kos prigimties. Ir juo rašytojas smarkiau atsisaulo, tuo kritikas eina pikty“ (psl. 219). Tačiau apibūdindamas kurią kūrybos šaką, ir pats Raila nebijo kritiškai prasišauti. Pvz. apie jauniausioje užsienio poetų grupėje pasižėkiantį ultramodernizmą jis taria: „Man, augusiam ir brenusiam futurizmo, dadaizmo ir siurrealizmo (sakysim) žydėjimo metais, jos (tos grupės) stilius jau mažai imponuoja. Savo minties skystumu, dažnai jos visiškai praradimu, beidėjingumu, resignacija, nesvarbumu, cinizmu, laisvojo lietuvių rezistencinės dvasios absoliučiu išsišaukavimu ši poezija taip pat ir daugumai skaitytojų nedaro reikiamo, net jokio įspūdžio... Tokiai silpnai poezijai nėra daug vilčių išlikti lietuvių dvasinės kultūros sąrangoje“ (psl. 292).

O mūsų tautos idealai, ypač nepriklausomybė, jam, nežiūrint paties pergyventų kai kurių, sakykim, klystelių, brangi. Jis rašo: „Būdamas realistas, agnostikas, skeptikas, net liberalas (!) — aš vis tiek branginu ir tebesaugau savo tikėjimą į mūsų tautos stebuklus. Tebus pilnas laisvės mirasų ir netgi valstybės nepriklausomybės atstatymo iliuzijų. Be jų

Antro Kaimo aktorės Jūratė Jakaitė ir Vida Gilvydienė Čiurlionio galerijos suaktuvinėje šventėje 1982 m. lapkričio mėn. 20 d. Jaunimo centre, Chicagoje.

Antro Kaimo satyrinio teatro spektakliai per Antrąsias Pasaulio lietuvių dienas įvyks birželio 28 ir 30 d. 8 ir 10 v.v. Playhouse, 2515 W. 69th Street, Chicagoje.

nebūčiau, kas esu. Pasijusčiau pūvas“ (psl. 241). Kai kurie jo posakiai priartėja net prie aforizmų. Pvz.: „Skepticizmas nėra dorybė. Bet jis padeda saugotis nuo senų klaidų kartojimo ir naujų klaidų gaušėjimo“ (psl. 293). Jis kartoja A. D. Sacharovo skatinimą: „Reikia sukurti idealus net ir tada, kai negalima išmatyti jokio kelio juos pasiekti, nes jei nėra idealų, tai negali būti ir vilties — ir tuomet stosis visiškai tamsa, beviltiškas akligatvis“ (psl. 395). Ir tačiau liūdina, kai Br. Raila aplenkia didžiausią viso idealizmo šaltinį — Kristų, nelaikydamas jo istoriniu, o daugiau legendiniu asmeniu (psl. 301). Tik ar tai ne prasišaukimas su tiesa ir dvasinis dabarties pasaulio skurdinimas? Bet apskritai autorius išlieka tole-

rantas. Nors šiame leidinyje autorius vengia kontroversinių politinių klausimų, bet vis dėlto jo viename pasikalbėjime (psl. 305) „linčiavimas“ politikų eina per toli. Mums reikia ir kultūrininkų, ir politikų, net ir partijose besireiškiančių, kitaip krypsime į politinę diktatūrą. Bet autorius pasilieka atvirus dėl savo paties politinių įsitikinimų evoliucijos, atskleidamas: „Kada aš iš ideologinio socialistinio internacionalisto apsisprendžiau būti tautininku — nacionalistu? Tai buvo 1932 m.“ (psl. 306).

Autorius kiek nukrypsta, kalbėdamas ir apie Krupavičiaus aiškinimus, kodėl Salomėja Nėris raktas. Krupavičius sumini jai darytą „masoniukų“ įtaką. Autorius įrodinėja, kad tokios

Iš Antro Kaimo spektaklio Čiurlionio galerijos suaktuvinėje šventėje 1982 m. lapkričio mėn. 20 d. Jaunimo centre, Chicagoje: Juozas Kapačinskas ir Eugenijus Butėnas. Nuotr. Jono Tamulaičio

Antro Kaimo satyrinio teatro spektakliai per Antrąsias Pasaulio lietuvių dienas įvyks birželio 28 ir 30 d. 8 ir 10 v.v. Playhouse, 2515 W. 69th Street, Chicagoje.

įtakos nebuvo, kad Lietuvos masonų buvo nedaug, o ir tie — tauresnio pobūdžio. Bet, manytume, kad tas „masoniukų“ terminas Krupavičiui nė nereikšė masonų, nes jis įdėdą į kabutes ir kalba apie „masoniukus“, ne masonus. Tą pagaliau ir autorius iš dalies pripažįsta, daugiau primindamas „antiklerikalų“ įtaką. Pagaliau gaila, kad knygoje vis dėlto yra pasilikusių korektūros klaidų, nors jos gana smulkios, nelabai žymios. Užtat džiugu, kad alfabetinė pavardžių ir kai kurių temų rodyklė daro knygą lengviau panaudojamą. Apskritai Br. Railos veikalas yra įdomus, sukurta gyvu stiliumi, daugiau koncentruojasi į mūsų kultūros, kūrybos laukus ir išliekančios vertės.

Juozas Prunskis

Moljero komedija

Vienas prancūzų pirmųjų dramaturgų — Moljeras yra miręs lygiai prieš 310 metų, bet jo kūriniai tebėra gyvi. Prieš pat mirtį (1673 m.) sukurta jo komedija „Tariamas ligonis“ yra išversta į lietuvių kalbą, o dabar ją vaidina klasikinės dramos pamėgęs Shakespeare Festival teatras, 2956 N. Racine, Chicagoje. Pavadinta „Imaginary Invalid“. Ji vaizduoja sveiką vyrą, įsikalbėjusį, kad jis ligonis. Jis nori ir savo dukrą apvesdinti už gydytojo, kad būtų jį kas gydo. Pagaliau jo artimieji įtikina, kad jis pats turi tapti gydytoju. Komedijoje pasijaukiama iš tokių ligonių ir iš ano laiko gydytojų. Chicago pastatyme kaip kostiumai, taip ir manieros labai sumoderninti, bet vaidinime daug gyvumo ir žiūrovas jį stebi su malonumu. Kai kurie aktoriai, kaip Michael Allan Bloom, su universitetiniu išsilavinimu (baigęs Northwestern), kiti dalyvauja filmuose, kaip Molly Landgra. Pastebimas režisieriaus Rod Ceballos išradingumas. Dalyvauja su savo melodijomis ir kompozitorius Benjamine Masterton.

J. Pr.

dvasią. Išsivysto gyva draminė įtampa. Aktoriai puikiai pasiruošę. S. Burton dramos studijas išėjęs Alabamos universitete, Chase studijavęs Londone, Hubbard dramos studijas baigusi Virginia Tech aukštojoje mokykloje. Ir kiti su stipriu draminiu pasirošimu. Matosi stipri režisieriaus D. Zak ranka.

CHICAGOS TEATRUOSE

Senimo drama

Pereitame dešimtmety pradėjęs reikštis amerikiečių dramaturgas David A. Berry yra sukūręs dramą „The Whales of August“, kurią dabar Chicagoje stato Victory Gardens teatras, 2257 N. Lincoln Ave. Tame dviejų veiksmų vaidinime vaizduojamos dvi vyresnio amžiaus seserys (viena akla), įsikūrusios prie Atlanto vandenyno, besigrožinčios gamta, laukiančios banginių pasirodymo ir besigaivinančios praeities prisiminimais. Jų pilką gyvenimą

pajvairina kaimynės, buvusio caro dvaro didiko, ir amatininko — vautojo atsilankymai. Kaip veikale, taip ir aktorių vaidinime daug įsijautimo į senimo psichologiją. Įdomu, kaip tas caro didiūnas išlaiko europietišką akcentą anglų kalboje.

Surinktas pajėgus aktorių kolektyvas. Trys dalyvavę filmų pastatyme: E. Meekin, L. Podewell, M. Seibel. M. Seidler baigusi studijas Northwestern universitete, o M.A. Thebus su tarptautine teatro trupe važinėjusi po Turkiją, Tailandą ir Iraną. Režisierius D. Zacek dėsto Loyolos universiteto, Chicagoje, Teatro departamente.

Medžiaga ir dvasia dramoje

Vienas iš labiausiai pasisekimo susilaukusių JAV dramaturgų buvo 1896 m. gimęs Phillip Barry, kurio net 20 dramų veikalų per nepilnus tris dešimtmečius buvo vaidinta Broadway scenoje. Dramos studijas jis ėjo Yale ir Harvardo universitetuose. Jo veikaluose taip stipri draminė įtampa, kad kai kurie tebėra gyvi scenoje net jau septintą dešimtmetį. Vienas iš tokių yra tuoj po 1920 metų pasirodęs veikalas „Holiday“, kurį dabar Chicagoje stato Balwick Repertory teatras, 1225 W. Belmont. Tai klasikinio sukirpimo, šviri drama, vaizduojanti turtuolį bankininką (George Demopoulos), turintį dvi dukteris. Julia (Jennifer Hubbard) mylisi su advokatu (Micheal Chase), antroji dukterė Linda (Suellen Burton) irgi turi šiltus jausmus advokatui, bet laikosi nuošaliai, nenorėdama kliudyti sesers vedyboms.

Tačiau ir vedybos išyra, nes bankininkas domisi tik pinigų krovimu, o advokatas — nori gyventi savą gyvenimą, pagal savo

Vida Gilvydienė ir Juozas Kapačinskas Antro Kaimo spektakly Čiurlionio galerijos suaktuvinėje šventėje 1982 m. lapkričio mėn. 20 d. Jaunimo centre Chicagoje. Nuotr. Jono Tamulaičio

Eugenio Montale

(Atkelta iš 3 psl.)

kad žodžiai turi būti išgryninti nuo bet kurios ornamentacijos, turi atgauti savo pirmąją prasmę. Kaip tiksliai „ornamentuoti“ ir „neornamentuoti“ žodžio problematika, kuri taip domino Ungaretti ir Montale prieš pusimtį metų, savaip atsakė lietuvių išėvių poetiniuose ieškojimuose, toje forminėje eksperimentikoje, kuri įvardinta „ornamentuotos“ ir „neornamentuotos“ poezijos laipsniais. Vis dėlto mūšyse tas žygis į „neornamentuotą“ žodžio stichiją netapo hermetizmo ir atskyreliško aristokratizmo judėjimu. Mūšyse kaip tiksliai „neornamentika“ atstūmė poetą į kolektyvą ir liėpė jam būti kolektyvo dalimi.

„Aš jutau būtiną dėmesį muzikinei eilių išraiškai“, pasisakė Montale ir gana tezinį Ungaretti eilėraščių jis praturtino melodija. Ungaretti buvo „liūdesio poetas“. Tačiau jo gaudulys susiliecia su krikščionyste, ir poetas nejučia absoliutaus atsiplėšimo nuo, nors ir kentėjimų kupino, gyvenimo. Montale pasaulis pilnas apmaudo dėl gyvenimo beprasmiškumo. Gyventi tenka, anot poeto, diena iš dienos, momentas po momento, ir nėra galimybės čia nei sutapti, nei nugalėti. Poetas pats įsitikino, kad ši pasaulėjauta gimė dėl intelektualinės krizės, pergyventos tarp dviejų, Europą niokojančių karų. Krizei atliepi sukturę egzistencializmą. Tačiau su juo Montale atsisakė sutapti. Jis ėjo savo keliu. Gyvenimo grožio, esamo džiugesio vaizdai visad užtemdomi tikrovės suvokimo. Įspūdių ir išgyvenimo gausa yra kriklys. Eilėrašties tampa sunkiai suprantamas, ir reikalauja skaitytojo pastangų jį suprasti.

Hermetinė poezija, sako F. Flora, yra poeto poveržis į savo vidų, norint atkurti pirmąją žmogaus egzistencijos prasmę. 1959 g. gavo Nobelio premiją poetas Salvatore Quasimodo (mirė 1968) suteikė hermetizmo srovei jausmingesnę koloritą, jautresnę polėkį. Bet jis nėra hermetizmo klasikas, nes jo kūrybinis pasaulis įgavo polifonišką skambesį, atsakmėję jausmų.

Tiktai vėlesniųjų datų Eugenio Montale kūryba krypta į atsargų polinkį mėginti pasitikėti gyvenimu. Atsargiai vadina kritikai: tai santūrus poeto optimizmas. Kad ir kaip gyvenimas slogus ir gilai betikslis, vis dėlto galima rasti vilčių ir prosvaitių. Gyvenimas perveria žmogų savo dvelksmu, prisotina jį šilima, atidaro jam nors ir trumpalaikių perspektyvų. Štai ungurio patelė, ungurė, ji yra savaime perveriančio gyvenimo arba gyvybės proceso stebuklas. Ungurė yra... moteris! Ir trapių eilių poema „Ungurė“ baigiama vienu, staugiu, esmę tvirtinančiu klausimu. Itin žavi šios poemos andante — pirmame pasaže Eugenio Montale išveda simbolišką ungurės kelionę iš šaltųjų Baltijos jūros vandenų.

Kai kur Eugenio Montale vadinamas savamoksiu. Jis nėra lankęs aukštųjų mokyklų. Jis parašė nedaug: tiksliai penkis rinkinius per... 50 metų periodą! Ir tai pasauliui liudija, kad Eugenio Montale yra poetas, kaip sako italai, grande parure (pilna uniforma). Tai poetas, kaip mes sakome, iš Dievo malonės.

Poetas grakščiai valdo humorą. Gavęs Nobelio premiją, 143,00 dolerių, jis pasakė: „Premija padarė mano gyvenimą, kuris visad buvo nelaimingas, mažiau nelaimingu“. Eugenio Montale yra bevaikis našlys, pastebėjo korespondentai. Syptelėję įtariame, kad hermetizmo įtaką poetui komentatoriai priskiria jo vienišumui.

* Akiračiai nr. 4 (1983 balandis). Mėnesinis laikraštis, leidžiamas Viewpoint Press, Inc. 6821 S. Maplewood Ave., Chicago, Ill. 60629. Metinė prenumerata — 8 dol., atskiras numeris — 1 dol.

Šiame numeryje ypač dėmesio vertas Algio Mickūno, Liūto Muckūno ir Vinco Trumpos pokalbis su Antanu Maceina apie jo filosofinės kūrybos įtakas ir kryptį bei Kęsto Reikalo 1982 metais išėvijoje išleistų romanų apžvalgą.

Antro kaimo aktorius Eugenijus Butėnas 1982 m. lapkričio mėn. 20 d. Jaunimo centre. Nuotr. Jono Tamulaičio